

Μαρία Ἀντουανέττα:
ἡ μήτρα τῆς ἀνωμαλίας

Στὴν Ἀρχαιολογία τῆς γνώσης, ὁ Φουκώ υπογραμμίζει ὅτι οἱ ὄροι γιὰ νὰ λεχθεῖ κάτι καινούργιο εἶναι πολλοί καί βαρεῖς. Ἡ ἀναζήτηση ἀκριβῶς αὐτῶν τῶν ὄρων εἶναι ἡ ἐργασία τοῦ ἀρχαιολόγου τῆς γνώσης καί τὸ σύνολο τῶν μαθημάτων στό Κολλέγιο τῆς Γαλλίας θά μπορούσε νὰ θεωρηθεῖ τὸ ἐργαστήριο τοῦ φιλοσόφου ἢ ἀκόμη, σύμφωνα μέ μιὰ εἰκόνα τοῦ Φουκώ, ἡ ἐργαλειοθήκη πού βρίσκεται τώρα πιά στή διάθεσή ὄσων ἐπιθυμοῦν νὰ τή χρησιμοποιήσουν. Ἀπό τή σκοπιά αὐτή, τὸ βιβλίο τοῦ ὁποίου παρουσιάζουμε τή μετάφραση εἶναι χρήσιμο καί ἀμέσως χρηστικό.

Θά σταθῶ, γιὰ λόγους οικονομίας χρόνου, στήν παράδοση τῆς 29ης Ἰανουαρίου 1975, πού ἔχει ὡς ἀντικείμενο τὴν ἐμφάνιση στήν ἱστορία τῆς ἔννοιας τοῦ ἠθικοῦ τέρατος. Ἐκφραση συνηθισμένη σήμερα, πού δέν μᾶς ἀνησυχεῖ, γιατί ἡ γλώσσα τὴν προσφέρει στὸν καθένα μέ μιὰ ὑποπτη ἀθωότητα, στήν παγίδα τῆς ὁποίας βολευόμαστε σχεδόν ὅλοι — σχεδόν, γιατί ὁ Φουκώ, καχύποπτος ὅπως τὸν δίδαξε ὁ Νίτσε, μᾶς ξεβολεύει.

Στὴν ἀρχή, μιὰ παρατήρηση πού προκύπτει ἀπὸ τὴν τριβὴ μέ τὴν ἱστορία. Ἐνῶ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ 17ου καί τοῦ 18ου αἰώνα αὐτὸ πού ὀνόμαζαν τέρας θά μπορούσε νὰ ἦταν ἐγκληματίας, στά τέλη περίπου τοῦ 18ου αἰ. ὁ Φουκώ καταγράφει τὴν ἀντιστροφή: στό βάθος τῆς ἐγκληματικότητας ὑπάρχει πάντα κάτι τὸ τερατώδες. Τὸ ἐρώτημα εἶναι ἀπλό· πῶς ἐξηγεῖται αὐτὴ ἡ ἀντιστροφή; Πῶς ἀπὸ τὸ τέρας ἐγκληματία περάσαμε στὸν ἐγκληματία τέρας; Αὐτὸ εἶναι τὸ πρόβλημα. Ἡ λύση δέν εἶναι εὐκολὴ γιατί προϋποθέτει τὸ πέρασμα ἀπὸ τὸ ἐγκλημα στὸν ἐγκληματία. Πῶς ἔκανε τὴν ἐμφάνισή του ὁ ἐγκληματίας; Τί σοὶ persona εἶναι αὐτή;

Ἄ Ο Γεράσιμος Βῶκος γεννήθηκε τὸ 1948 στήν Ἀθήνα. Τελευταῖο βιβλίο του: Ἡ γραφομηχανή. Εἰσαγωγή στίς Σκέψεις τοῦ Πασκάλ (Νῆσος 1997).

Έτσι προκύπτει τό ήθικό τέρας, πού είναι στην πραγματικότητα τό νευραλγικό κέντρο του βιβλίου πού παρουσιάζουμε καί του όποιου τήν πολύπλοκη ιστορία θά έπιχειρήσει νά γράψει ό Φουκώ. Έχει σημασία, κατά τή γνώμη μου νά έπιμείνουμε στό πρόσωπο μέ τό όποιο κάνει τήν εμφάνισή του στην ιστορία τό ήθικό τέρας, γιατί τό πρώτο ήθικό τέρας στην ιστορία είναι τό πολιτικό τέρας. Ήδη ό έγκληματίας, προβάλλοντας τό έγωιστικό του συμφέρον, έπιχειρεί νά φερθεϊ σαν μικρός δεσπότης, πού θέλει νά έπιβληθεϊ σέ όλους. Άπό τή σκοπιά αυτή, ύπάρχει μιá ουσιαστική συγγένεια ανάμεσα στον έγκληματία καί τον τύραννο. Ένα κείμενο του 1790, τή στιγμή των συζητήσεων γιά τον καινούργιο ποινικό κώδικα, ύποστηρίζει:

Ό δεσπότης καί ό κακοϋργος διαταράσσουν καί οι δύο τή δημόσια τάξη. Μιά αυθαίρετη έντολή καί μιá δολοφονία είναι ισότιμα έγκλήματα στα μάτια μας.

Έμφανίζεται έτσι τό παράξενο ζευγάρι, του τύραννου καί του έγκληματία, μέ παραπληρωματικά γνωρίσματα: ένω ό τύραννος παραβιάζει τό νόμο από τήν κορυφή τής ίεραρχίας, ό έγκληματίας τον παραβιάζει από τή βάση της. Ένω ό έγκληματίας είναι μεταβατικός καί περιστασιακός τύραννος, ό τύραννος είναι μόνιμος έγκληματίας. Άκόμη, καί ίσως τό σημείο αυτό έχει τό περισσότερο βάρος, τύραννος καί έγκληματίας είναι καί οι δύο άπομονωμένοι, γιατί βρίσκονται καί οι δύο εκτός του κοινωνικού δεσμού: ό ένας γιατί είναι μονίμως εκτός νόμου, ό άλλος γιατί είναι έξ όρισμοϋ μόνος. Ή μονιμότητα στην παρανομία θά τοποθετήσει τον τύραννο —καί ό τυραννικός μονάρχης δέν είναι πιά καθόλου μακριά— στην πρώτη θέση. Όπως γράφει ό Φουκώ,

ό δεσπότης είναι αυτός στοϋ όποιου τή φύση βρίσκεται ένσωματωμένο τό έγκλημα, του όποιου ή φύση, κατά συνέπεια, ταυτίζεται μέ τήν αντίφύση.

Άκόμη έντονότερα, ό τυραννικός βασιλιάς είναι τέρας καί τό πραγματικό τέρας είναι ό βασιλιάς.

Άπό τήν πρόταση αυτή προκύπτει καί τό σημαντικό, κατά τή γνώμη μου, συμπέρασμα του Φουκώ. Τό πρώτο τέρας δέν είναι ό δολοφόνος: όπως γράφει ό Φουκώ:

τό πρώτο τέρας είναι ό βασιλιάς. Ό βασιλιάς είναι, πιστεύω, τό μεγάλο

ἢ ὕμῃνα, ἢ δὲράκακωνα, ὁ θῆλυκος εἶρησ, ὁ ὄμοτος ἀπὸ τῆς σιγῆς πού εἶδε
 τὸ αἶμα δὲν μπορεῖ πιά νὰ τὸ χερτάσει.
 ὁρίσκειται στὴ φυσικὴ κατάσταση πού χαρακτηρίζει τὰ θῆρια, εἶναι
 ξένη καί, στὸ πῆτρο αὐτό, δὲν συμπεριέχει στὸ κοινοὶνικὸ σῶμα,
 τῆς συγκεντρῶναι ἐναντὶ ἀριθμὸ τερατώδων ἰωροισμῶτων. Εἶναι
 Εἶναι σχεδὸν προορισμένη γιὰ τὸ ῥόλο αὐτό, γιὰτὶ στὸ πρόσωπο
 ἀνάλογον τοῦ ἀφρορημένου προσώπου.

ἔκφραση, ἢ Μαρία. Ἀνθουάεττα, ἢ ὅποια θὰ ἀποτελέσει τὸ εἰπερικὸ
 ἀφρορημένο τέρας. Τὴ νύφη θὰ τὴν πᾶρησσει, ἀντὶ τοῦ ἐπιτέρετε τὴν
 ἔρχεται νὰ καλῶναι τὸ κενὸ καί νὰ δῶσει σῶμα καί ἱστορία στὸ
 τίτλην λαϊκῆς—καί ὄχι τίθονο—παρὰφρονολογίας καί παρὰφρονολογίας
 ὁ τίθονο ἀρχίζει νὰ παύει νὰ τὴν ἔχει ἔκτατος, εἶδος ἐκτα-
 τῆς ἐπαναστατικῆς καχυποψίας ἐναντὶον τοῦ βασιλῆα, τὴν ἐποχὴ πού
 στὴ σφοδρὰ, τοῦ λείπει τὸ ἀπαραιτήτο σενάριο τῆς φρίκης. Τὴν ἐποχὴ
 στὸ. Τοῦ λείπουν οἱ εἰκόνες, τοῦ λείπει ἡ ἀφήγησι πού θὰ τὴν δάξει
 πρόσωπο εἶναι πάλι ἀφρορημένο, πάλι θεωρητικὸ, δὲν εἶναι χειροποι-
 ὀ. Ὁ βασιλῆας ὡς πρῶτο τέρας παρουσιάζει εἶνα τίθονο ἐκτατῆμα. Τὸ
 ἀναλῶναι ὡς πῆρη του», θὰ θεωρηθῶν τερατώδεις ἐγκληματαίς.

ῥίζων τὸ κοινοὶνικὸ σῶμα, τοὺς ὅποιους ὄησας τὸ κοινοὶνικὸ σῶμα δὲν
 διάστασι, ὅταν οἱ ἀναρχικοί, «ἀλλὰ καί ὄλοι οἱ νοιάδες πού περιτριγυ-
 ἐντοδότερο καί θὰ ἐπιστρέψει κατὰ κάποιον ῥόπο στὴν πολιτικὴ του
 συνδρομῆ τῶ νομικοῦ ὄρθουσταίου; Τὸ πρόσωπο θὰ γίνει ἀκόμη
 τίθονο ἢ κοινοὶνικὰ πρέπει νὰ ἀπαλάξει ἀπὸ τὰ τέρατα αὐτὰ χυρῆς τῆ
 ἔχει νόημα νὰ ἐφαρμόσουσι στὴν περίπτωση τοῦ τοῦς νόμου, ἢ
 καθῆμερῶν δόλοφῶν θὰ χαρακτηρηστέι τέρας. Μποροῦμε, δηλαδὴ
 ὅπως αὐτὸ εἶνε φανερό κυρίως στὸ δεύτερο μῆσο τοῦ 19ου αἰ., ὅταν ὁ
 ὑπῆρξαν ἔντοες. Ἡ σημασία τοῦς ὅπως ἔπερασε τῆ βασιλικῆ δίκη,
 ὁρίσκειται σὲ πᾶρη ἀνομῆ; Οἱ συζητήσεις γύρω ἀπὸ τὸ θέμα αὐτό
 νόημα νὰ ἐφαρμόσουσιν στὴν περίπτωση τοῦ οἱ νόμοι, ἀπὸ ὁ ἴδιος
 στατικῶν ἀρχῶν σὲ ὅτι ἀφορᾶ τὴν τυπικὴ μορφή τῆς δίκης τοῦ: ἔχει
 Ἄν ὁ βασιλῆας εἶναι τέρας, ἐξηγεῖται εὐκόλα ἢ ἀμυγχανία τῶν ἐπανα-

Δουδὲκου 16ου.

τοῦ 19ου αἰῶνα. [...] «Ὅλα τὰ ἀνθρώπινα τέρατα εἶναι ἀπόλογοι τοῦ
 τέρατα πού θὰ ἐποικισοῦν τὴν ψυχιατρικὴ καί τὴν ποινικὴ ψυχιατρικὴ
 μετὰποτιεῖς καί διαδοχικοὺς μετὰσχηματισμοὺς, τὰ ἀναφῆθητα μάρκα
 γινῶν μόνον ἀπὸ τὸ ὅποιο θὰ προκύψουν ἱστορικά, μὲ μῆα σφοδρὰ ἀπὸ

Στήν άνθρωποφαγική, στήν κανιβαλική όψη τοῦ ήγεμόνα πού διψάει γιά τό αίμα τοῦ λαοῦ του, προστίθεται τό γνώρισμα τής άκόλαστης γυναικας υπό τή μορφή τῶν πιό άκραίων παραβάσεων. Γιατί ή βασίλισσα, ἔτσι τουλάχιστον πού τήν περιγράφουν οί λίβελλοι τής έποχῆς, εἶναι ταυτοχρόνως σεξουαλικά άχόρταγη, αίμομείκτρια καί όμοφυλόφιλη. Κάτι σάν τέρας τοῦ τέρατος, τό τέρας στή σαφέστερη καί πιό καθαρή μορφή του, τό τέρας πού εἶναι μόνο τέρας καί τίποτα πέρα από αυτό. Έρωμένη τοῦ άδελφοῦ της καί τοῦ πεθεροῦ της, γίνεται έρωμένη τοῦ κουνιάδου της καί έπιχειρεῖ νά ίκανοποιήσει τά άκόρεστα πάθη της συνάπτοντας όμοφυλόφιλες σχέσεις μέ τίς άρχιδούκισσες, τίς άδελφές καί τίς ξαδέλφες της καθώς καί μέ άλλες γυναικεις τοῦ περιβάλλοντός της. Η έπιμονή στή σεξουαλική άκολασία καί ιδιαίτερα στήν αίμομειξία θά άποτελέσει, όπως ύπογραμμίζει ό Φουκώ, ένα άπό τά θεμελιώδη γνωρίσματα τῶν μελλοντικῶν τεράτων. Όλα δείχνουν ότι ή Μαρία Άντουανέττα έπρεπε νά σηκώσει αυτό τό βάρος, γιατί μόνο ἔτσι θά μπορούσε νά κατανεμηθεῖ στή συνέχεια τό σύνολο τῶν τερατωδῶν γνωρισμάτων στους οικείους έγκληματίες τής καθημερινῆς πραγματικότητας. *Noblesse oblige*.

Άλλά οί ύπηρεσίες πού προσέφερε ή Μαρία Άντουανέττα δέν σταματοῦν ἐδῶ. Όταν οί αντίπαλοι τής Έπανάστασης περιγράφουν τά έξεγερμένα πλήθη, τά θέλουν πάντα έξαγριωμένα καί χρησιμοποιῦν τά λόγια πού εἶχαν ἤδη χρησιμεύσει στήν περίπτωση τής βασίλισσας, οὔτως ὥστε τό βασιλικό τέρας νά βρεῖ τή συμμετρική του εικόνα στό λαϊκό τέρας. Η περιγραφή τῶν σφαγῶν τοῦ Σεπτεμβρίου από τή μαντάμ Ρολάν, τήν όποία παραθέτει ό Φουκώ, δέν χρειάζεται σχόλια:

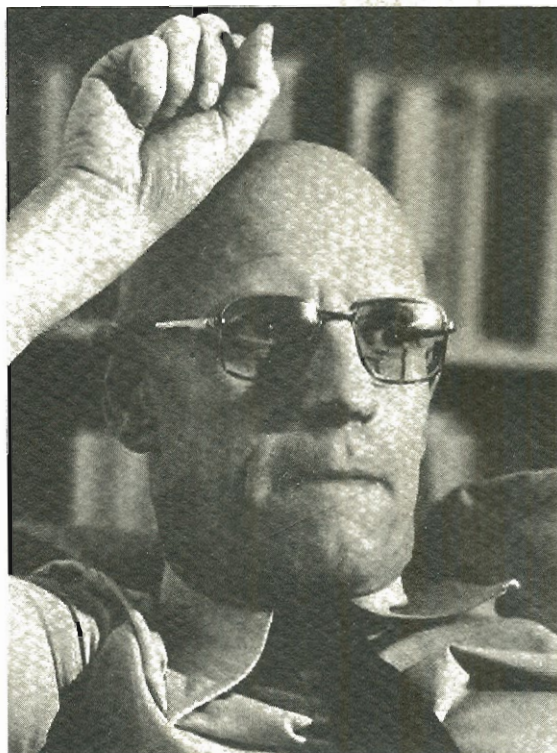
“Αν γνωρίζατε μοναχά τίς φρικτές λεπτομέρειες τῶν εκτελέσεων! Οί γυναίκες νά διάζονται βάνουσα προτοῦ κατασπαραχθοῦν ἀπ’ αὐτές τίς τίγρεις, τά κομμένα έντόσθια νά φοριοῦνται κορδέλα, οί ανθρώπινες σάρκες νά τρώγονται ματωμένες.

Η βασιλική μήτρα θά γίνει ό ανεξάντλητος θησαυρός λέξεων έκφράσεων καί εικόνων πού θά συνοδεῦουν στό ἔξῃς τά τέρατα πού εἶναι οί καθημερινοί έγκληματίες. Ποῦ νά φανταστοῦν οί σημερινοί τηλεοπτικοί παρουσιαστές μας πώς όταν περιγράφουν έναν ειδεχθή έγκληματία χρωστοῦν χάρη στή Μαρία Άντουανέττα, τή μήτρα, κατά κάποιον τρόπο, τής άνωμαλίας.

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ 85ο • ΤΟΜΟΣ 169ος • ΤΕΥΧΟΣ 1843 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2011

Ἀφιέρωμα στὸν Μισέλ Φουκώ

Μηνολόγιο

ΖΑΧΑΡΙΑΣ ΚΑΤΣΑΚΟΣ
ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΧΑΤΖΗΒΑΣΙΛΕΙΟΥ
ΛΙΝΑ ΠΑΝΤΑΛΕΩΝ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΑΝΕΖΗΣ
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΣΑΤΣΟΥΛΗΣ
ΒΕΝΙΑ ΒΕΡΓΟΥ
Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΡΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΜΙΣΕΛ ΦΟΥΚΩ

Ὁ ἀρχικός Πρόλογος στὴν Ἱστορία
τῆς τρέλας (1961)

Μετάφραση-ἐπίμετρο: Μάκης Κακολύρης

ΜΥΡΙΑΜ ΡΕΒΩ ΝΤ' ΑΛΛΟΝ

Μισέλ Φουκώ: μιά φιλοσοφία τῆς ἐπικαιρότητας

Μετάφραση: Κώστας Σπαθαράκης

ΝΤΙΝΤΙΕ ΕΡΙΜΠΟΝ

Τό τοπικό καί τό παγκόσμιο: μορφές ἐξουσίας
καί τρόποι ἀντίστασης

Μετάφραση: Κώστας Σπαθαράκης

ΚΥΡΚΟΣ ΔΟΞΙΑΔΗΣ

Ἡ μέθοδος τοῦ Φουκώ

ΜΙΧΑΗΛ ΠΑΡΟΥΣΗΣ

Μισέλ Φουκώ: ἀλήθεια καί νομικές πρακτικές

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΒΩΚΟΣ

Μαρία Ἀντουανέττα: ἡ μήτρα τῆς ἀνωμαλίας

ΘΑΝΑΣΗΣ ΤΖΑΒΑΡΑΣ

Σχέση τῆς ψυχανάλυσης μέ τίς νόρμες
καί τίς κανονικότητες

ΑΡΗΣ ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ

Κανόνες καί κανονιστικότητα:

Φουκώ καί Κανγκυλέμ

ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΙΑΜΑΝΔΟΥΡΑΣ

Dispositif: γενεαλογία καί μετάφραση

ΘΕΟΔΟΣΗΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

Σκέψεις γιά τὴν ἔννοια τῆς ταυτότητας

ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΑΜΠΟΥΡΑΣ

Τό πολιτικό καί ἡ ἀλήθεια

Γιά τὴν πολιτική φιλοσοφία τοῦ Φουκώ

ΣΤΑΥΡΟΣ ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ

Ὁ Φουκώ καί ἡ ἰρανική ἐξέγερση, ξανά

Ἀπρίλιος 2011